

к. і. н., доц. **Вороніна М. С.**
*Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,*

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН В БІЛЬШОВИЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЯХ ПОЛТАВИ 1900-1930 РОКИ

Постановка проблеми. Проблема альтернативності в історії такого міста як Полтава в буремні 1900-1930-ті роки може бути розкрита тільки в межах історичної компаративістики. Можна звійсно аналізувати гендерне питання лише в політиці більшовиків, тим більше, що саме вони кінцево-кінцем отримали абсолютну владу, але ж вони існували не у вакуумі, тому з історико-соціологічної точки зору є сенс взяти до уваги гендерні відносини в українських об'єднаннях та партосередках традиційного українського міста.

Полтавщина мала свої фемінні традиції не в останню чергу завдяки заснуванню 1818 році Інституту шляхетних дівчат, тобто напередодні революцій 1917 року вже існувало не одне покоління жіноцтва певною мірою соціалізовано. Приміром, в Полтаві ще в 1839 році був заснований перший «дитячий приют» на кшталт «яслей»: «Вихованки Полтавського інституту пожертвували до 30 вишиваних робіт, які й були розіграні в аллегрії, ...виручено було 900 крб.»¹ Тобто, панянки і на межі ХІХ – ХХ століть уже могли використовувати цей соціальний досвід, який однаково актуальний і для ліберальних феміністок, і для соціалісток.

В 1861 році в місті виникла ліберальна організація «Громада», що проводила культурно-освітню роботу з українським забарвленням, навесні наступного року нараховувала близько 60 осіб, в тому числі активною громадівкою була і поміщиця Є.І.Милорадович (Скоропадська)², вклад якої у національний рух усіх українських територій в наступні роки важко переоцінити. Тобто, можемо говорити про яскраве гендерне виключення, бо важко нехтувати графінею меценаткою привабливої зовнішності.

¹ Павловский И.Ф. Из прошлого Полтавщины. Детский приют в Полтаве на подобие нынешних «яслей»// «Киевская старина», т. LXXVIII, 1902 г., декабрь, стр. 145-147 // Режим доступу: История Полтавы (Сайт Бориса Тристанова) <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-nazvaniyam?id=3738>

² «Та, що світло в темряву несла...» (Є.І.Милорадович)/ сайт Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва імені Олеся Гончара <http://libgonchar.org>

Утім капіталізм розвивався на Полтавщині досить своєрідно – з одного боку – це не фабрично-заводський край, а з іншого, в середньому по Україні жінки складали 10% від всього числа промислових робітників, а в Полтавській губернії 18%³. Своєрідним маскулінним виключенням був Кременчук (де більшість працівників чоловіки), а в самій Полтаві важка промисловість розвивалась гірше за такі фемінні (більше чверті - робітниці) галузі як тютюнова, панчішна, вінокурна, цукрова. В результаті в 1897 році «маленька соціал-демократична група» організувала марксистські гуртки кравців і модисток⁴. У 1900 році Південну (Полтавську) групу сприяння «Искре» очолювала Любов Миколаївна Радченко (Баранська) членка РСДРП з 1898 року. Однак, політичне «бурхливе» дореволюційне життя Полтави пояснювалось саме відсутністю великої промисловості – імперська влада вважала такі міста оптимальними для поселення і контролю поліції над неблагонадійними. У 1912 році так само більшовицька партійна група не стала замкненим чоловічим клубом і в четвірку лідерів увійшли дві жінки: Г.Колобкова та О.Щеснівська⁵.

Як згадував Д.Ф.Соловей, один із активних діячів Юнацької Спілки: «Кінець-кінцем, у мене встановилися зв'язки з п'ятьма учбовими закладами: ...Згодом [1914 рік] лише кілька гімназисток та либонь один реаліст пристали до українських гуртків при інших школах», завдяки такій «організації, що виховала на Лівобережжі значні контингенти української молоді, які у перші ж дні революції ввійшли, в переважній своїй більшості, до складу молодих українських соціалістичних організацій (УСДРП та УНСР), взявши на себе роль провідних кадрів, бо для цього, на жаль, не знайшлося досвідченіших старших віком людей»⁶ Мала чисельність дівчат у таких нелегальних просвітницьких організаціях пояснюється в першу чергу банальною гендерною дискримінацією в середній освіті.

У цей же час більшовицький гендерний феномен стає нормою для всієї колишньої Гетьманщини і Полтава її підтверджує: найбільш авторитетніші

³ Данішев С.О. Великий жовтень на Полтавщині (1917 р. – березень 1918 р.). – Харків: Видавництво «Прапор», 1969. – С.16.

⁴ Нариси історії Полтавської обласної партійної організації. – Харків: Видавництво «Прапор», 1970. – С. 17, 18.

⁵ Нариси історії Полтавської обласної партійної організації. – Харків: Видавництво «Прапор», 1970. – С. 67.

⁶ Соловей Д. Розгром Полтави. Спогади з часів визвольних змагань українського народу. 1914 – 1921./ Дмитро Федорович Соловей – Вінніпег, 1974. С. 54, 52.// Режим доступу: <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-nazvaniyam?id=4844> Історія Полтави (Сайт Бориса Тристанова)

за кордоном або на заслання, революційних робітників через потреби військового часу відправляють на фронт або заводи, а таких як вчителька А.І.Вагранська (Робсман) у грудні 1916 року з Москви направляють сюди, де вона в 24 роки стає секретарем місцевого комітету і під час виборів проходить до Ради робітничих депутатів від залізничників, як приклад, у Кременчуцьку Раду жінки не увійшли⁷. Зрозуміло, що після Лютневої революції зірки більшовизму поспішали до місць із концентрацією пролетаріату, а фанатично відданим більшовичкам «надали» можливість для реалізації позитивної гендерної дискримінації. Політична кар'єра А.І.Вагранської не менш вражаюча ніж Є.Б.Бош, С.І.Соколовської або Г.М.Панкратової: керівник Полтавського Штабу Червоної Гвардії (1917-1918), голова Полтавського військово-революційного комітету, ну а зі встановленням остаточним радянської влади більшості з них місце знайшлося лише в Жінвідділах⁸. Псевдо свято «матріархату» остаточно закінчилося в 1922 році жодної жінки на партій керівній посаді, навіть Завгубжінвідділом певний час був Гальперін, катастрофічна ситуація була з комсомолками⁹. Що, в свою чергу можна пояснити активною участю дівчат у національно-освітньому русі, напевно ця сфера сконцентрувала в собі найбільше громадських діячок і майбутніх «лішенок».

У 1923 році не дивлячись на те, що чотири рази змінювалась завідувача губ жінвідділом, показники по заснуванню ясел, «крапель молока», поліклінік, шкіл лікбезу та завуча, читалень, клубів – поступалися тільки столичному та Київському¹⁰

Високий рівень фемінізації пролетаріату Полтави залишився навіть у найгірші часи (НЕПу) для працевлаштування жіноцтва, коли перевага віддавалась чоловікам: 1925-1926 роках «жінок по місту – 52%, а в промисловості та установах зайняті лише 25%», але з 61 жінок, які в 1926 році вступили в партію лише 7 робітниць і взагалі комуністки складали менше 12% весь час¹¹

⁷Нариси історії Полтавської обласної партійної організації. – Харків: Видавництво «Прапор», 1970. – С. 92, 85.

⁸ Вагранская (Робсман) Антонина Ильинична. Справочник по истории Коммунистической партии Советского Союза 1898 – 1991. Режим доступа - <http://www.knowbysight.info>

⁹ Центральний державний архів громадських об'єднань України ф. 1, оп. 20, спр. 1065, арк. – 62-69.

¹⁰ Державний архів Одеської області. ф. П. 3, оп. 1, спр. 832, арк. – 60,1-103

¹¹ Державний архів Полтавської області. ф. 7, оп. 2, спр. 244, арк. – 21-22.

Прибічниць національно-визвольних змагань знищили ще на початку 1920-х, наступне молоде покоління пригнав до Полтави голодомор, як приміром Марію Олександрівну Калашник (1915 року народження) із селян-колгоспників у 1932 стає комсомолкою, з 1933 працює на Полтавській Держпанчішній фабриці ім. Кутузова з чотирма класами трудової школи в 1936 вступила до Інституту підвищення кваліфікації¹²

Таким чином, можна побачити покоління соціально та національно відповідальних були виховані та затребувані в місті, більшовики в свою чергу не справились із українськими робітницями, полум'яні революціонерки напевно мали мовний бар'єр, тому так і не використали унікальний потенціал Полтавщини.

¹² Державний архів Харківської області ф. Р-1742, оп. 2, спр. 34, арк. 1 – 44.